

SIYASAL VE KÜLTÜREL BELLEĞİN GÜNCEL İZ DÜŞÜMLERİ: BELEDİYE AMBLEMİNDE YER ALAN MİTİK/KÜLTSEL ÖGELER ÜZERİNE BİR ANALİZ

CURRENT PROJECTIONS OF POLITICAL AND CULTURAL MEMORY: AN ANALYSIS ON MYTHICAL/CULTURAL ELEMENTS IN MUNICIPAL EMBLEMS

Metin İPEK*

ÖZ: Kurumsal bir amblem tasarlanırken, dikkat edilecek temel noktalardan biri amblemin sunulacağı kitlenin kolektif belleğini temsil edebilme kapasitesidir. Amblemin söz konusu kitle tarafından benimsenmesi ve kabul görmesi, o kitlenin toplumsal hafızasındaki çeşitli kültürel unsurlarla yakından ilişkilidir. Bu kültürel unsurlar, kültürel belleğin ortaya çıktığı ilksel zamanlarda oluşmuş ve zamanla şekil değiştirmiş olsa da toplumun hafızasında kuşaktan kuşağa süregelmiş benzer imgesel ve alegorik anlatılar olan mitik öğeler içerebilmektedir. Bu öğeler, bir toplumdaki bireylerin kim olduğu, ne yapmak istediklerini, yaptıkları şeyleri kısaca hayat felsefelerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda belediye amblemlerinin, kimlik ve aidiyet açısından bir toplumda yaşayan bireylerin genelini yansıttığı düşünüldüğünde; Türkiye Cumhuriyeti'nin 'büyükşehir belediyesi' statüsü taşıyan belediyelerinin amblemleri ele alınarak; söz konusu amblemlerdeki mitik ve kültürel arka plan tespit edilip yorumlanmaya çalışılmasının yerinde olacağı düşünülmüş ve çalışmanın genel motivasyonu da bu eksenle şekillenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Amblem, siyasal kültür, logo, belediye, kült, mitoloji.

ABSTRACT: When designing a corporate emblem, one of the main points to consider is the collective influence of the audience to whom the emblem will be presented. It is the capacity to represent memory. The adoption and acceptance of the emblem by the audience in question, It is closely related to various cultural elements in the social memory of the mass. These cultural elements Although it was formed in the primordial times when memory emerged and changed shape over time, it remains in the memory of the society. It may contain mythical elements, which are similar imaginary and allegorical narratives that have been passed down from generation to generation. These items It reveals who the individuals in a society are, what they want to do, what they do, in short, their philosophy of life puts it. In this context, municipal emblems represent the general public of individuals living in a society in terms of identity and belonging. Considering that it reflects; By considering the emblems of the municipalities that have 'metropolitan municipality' status of the Republic of Turkey; It was thought that it would be appropriate to identify and try to interpret the mythical and cultic background in the emblems in question, and the general motivation of the study was shaped on this axis.

Keywords: Emblem, political culture, logo, municipality, cult, mythology.

* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi/Ankara-
metinipek.thb@gmail.com (Orcid: 0000-0003-0347-1660)

Giriş

Mitler bir milletin kültürünün temeli ve milli bilincinin özünü oluşturur. Toplumdaki bireylerin toplumsal hafızasını oluşturan en önemli etmenlerin başında mitik anlatıların gelmesi, onun, kadim insanların düşünce tarzını yansıtması, gizli bilgi kaynaklarını oluşturması ve söz konusu kaynakların kendini, yaşadığı toplumun içine adapte edebilmesinden ileri gelmektedir.

Fromm (2014: 212), mit ve mitik unsurlar hakkında mitin, ilkel toplumların fantastik ürünü olmadığını, geçmişten günümüze kadar gelen insana dair değerli ürünleri yansıtan önemli bir veri kaynağı olduğundan bahsetmektedir. Mit ve dini ritüellerde görülmektedir ki insan; doğa, bitkiler ve hayvanlarla kendini özdeşleştirerek kökeniyle bağlantı kurmaktadır (Karacoşkun, 2006: 92). Bu bağlamda dünya mitolojisi içinde Türk mitolojisi kendine has özellikleriyle ayrı bir yerde konumlanmıştır. Zira Ural-Altay kavimlerinin Sümer kavmi ve medeniyeti ile olan ilişkileri göz önüne alındığında Türk mitolojisinin, yedi bin yıllık bir tarihi süreci bulunmaktadır (Balkan, 1990). Türkler tarihi süreç içerisinde kökleri çok eskilere dayanan ve uzun bir gelişim evresi geçiren mitler ve inançlar oluşturmuştur. Sözlü ve yazılı kültürde varlığını sürdüren bu mit ve inançlar günümüz toplumsal yaşamında farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca çeşitli folklorik ürünlerin yanında toplumlar tarafından uygulaması sürdürülen ritüellerde de mitsel izler görülmektedir. Fakat bu mitik unsur ve inançlar zaman içinde anlamsal olarak “içi boşaltılmış” şekilde veya şekil değiştirmiş halde karşımıza çıkmaktadır. Bunların bir kısmı köklü değişimlere uğrasa da yeni durumlara uyum göstererek varlıklarını devam ettirenler de bulunmaktadır. Nitekim ağaç, atalar, dağ, güneş, hayvan ve su kültürleri günümüz dünyasında kısmen “içi boşaltılmış” ve dönüşüme uğramış şekilde varlıklarını sürdüren mitik inanmalardandır.

Ağaç, atalar, dağ, güneş, hayvan ve su kültürlerinin törensel yaşamın şekillenmesinde olduğu kadar günlük hayatta kullanılan çeşitli objelerin yapısını oluşturmasında da etkili olduğu bilinmektedir. Günümüzde kullanılan çeşitli kurum ve kuruluş amblemlerinde bu durumu görmek mümkündür. Bunlardan biri de belediyelerin kendi markaları bünyesinde kullandıkları amblemlerdir. Belediyeler için tüzel kimliğin sembolü ve akılda kalıcılığı sağlayan en etkili araçlardan biri olan amblemlerin işitsel ve sesli hafızadan daha etkili olduğu bilinmektedir (Çakır, 2013: 54). Bu bağlamda yerelde markalaşmanın ilk adımı olan belediye amblemlerinden çalışma sınırları kapsamında Türkiye’de bulunan otuz büyükşehir belediyesinin amblemi Türk mitik anlatı ve inanç geleneğinin yaşayan kalıntıları bağlamında incelenmiş ve yorumlanmıştır. Söz konusu belediye amblemlerinin anlamlarıyla ilgili bilgilerin birçoğu belediyelerin kurumsal internet sitelerinden elde edilirken internet sitelerinde yer almayan gerekli bilgiler ise belediyelerle doğrudan iletişime geçilerek elde edilmiştir.

Kadim Türklerin dünyanın kuruluşu, yönleri, bölümleri vs. hakkında kendilerine göre inanışları ve bilgileri bulunmaktaydı. Kendi kurdukları devletleri ve teşkilat yapılarını da kendi dünyalarının içine yerleştiriyorlardı. Bu sebeple dünya düzeni ile devlet teşkilatı arasında da bir benzerlik ve uygunluk meydana geliyordu. Güneşin doğuşu, batışı, gece-gündüz, yer ve gök, büyük dağlar, kutsal ormanlar devlet teşkilatında ve idaresinde birer sembol mahiyetinde de olsa, çok önemli roller oynamaktaydı. Böylece devlet düşüncesi, kendi yankılarını bol olarak mitolojide de gösteriyordu (Ögel, 2014: 274).

Ögel'in de yukarıda verilen ifadesiyle mitoloji, devlet düşüncesini de kendi içinde yansıtmaktadır. Devlet yönetiminin en önemli erk ve siyasi temsillerinden olan belediyeler ve özelinde belediye amblemleri de dolayısıyla mitik unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bu noktada "amblem" kavramından neyin kastedildiğini açmak yerinde olacaktır. *Amblem*, "soyut bir şeyin, bir kavramın sembolü olan varlık veya eşya; belirtke" anlamına gelirken, *logo* kelime anlamı olarak "(imlek), bir kurum veya kuruluşun kendine seçtiği, bazı ticaret eşyası üzerine konulan, o eşyayı üreten veya satanı tanıtan resim, harf vb. özel işaret" olarak tanımlanmaktadır (URL-1). Bu tanımlardan hareketle belediyelere ait kurumsal grafikleri hem amblem hem de logo olarak ifade etmek yanlış değildir. Ancak çalışma konusu gereği soyut ve mitik bakış açısıyla ilgili kurumsal "semboller" ele alınacağından amblem ifadesi yerinde olacaktır. Nitekim amblem yalnızca sembolden oluşurken logo, görsel ve kurum ismi gibi kısa yazıları da bünyesinde barındırmaktadır.

Belediye amblemleri şehirlerin vitrin yüzü olma özelliği taşımaktadır. Amblemlerde bulunan coğrafi ve kültürel unsurlar temsil ettikleri şehrin özelliklerini görsel olarak ifade eden semboller bulundurur. Sembol (simge) sözcüğü; bir kavramı temsil eden somut bir şekil, bir nesne, bir işaret, bir söz ya da bir hareket tanımıyla açıklanabilir. Dolayısıyla sembol belirli bir nesnel olay ya da olgunun, düşünsel kaynaklı bir kavram veya kendi kavramlarının açılımları ve çağrışımlarıyla karşılaştırılmasından doğar (Bilirdönmez vd. 2019: 38). Olgunun aktarımı sembolik bir tür olan mitle mümkündür. Belediye amblemlerindeki çeşitli mitik ifadeler de insanlığın yüzyıllardır oluşturmaya devam ettiği sembolleri içerebilmektedir. Bu ifadeler toplumsal bellek sayesinde günümüze kadar kısmen geçerliliğini korumuştur. Konuyla ilgili Cassirer (2011), kültür dünyasının anlaşılabilirliği için insanın sembolleştirmeye ihtiyacının olduğunu ve insanın sembolik bir dünyada yaşadığından bahseder. Tüzel kuruluşların zihinlerde ifade edilebilirliği bu sembolik bakış açısıyla değerlendirilebilir. İnsan, sembol üreterek kendisine kültürel bir alan açar, düşündüğünü iletişim etkinliğinin nesnesine dönüştürebilir ve böylece kendisini anlaşılabilir kılar. Çünkü insan sadece fiziksel bir evrende değil, sembolik evrende de yaşamaktadır (Cassirer, 2011). Sembolün okunmasıyla sembolün altında yatan mitik imge de ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda belediye amblemlerinin nasıl bir mitik imgenin ürünü olduğunun tespit

edilip yorumlanmasının Türk kolektif bilincinin deşifre edilmesi noktasında önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışma bünyesinde incelenen büyükşehir belediyeleri için tasarlanan amblemlerde genel olarak kentin tarihi ve kültürel imgelerinin yanında coğrafi işaretli ürünlerine de yer verildiği fark edilmiştir. Tasarımcıların bilinçli olarak mitik imgeleri kullandıkları söylenemez. Fakat bu imgeler incelendiğinde birçoğunun mitik altyapısının bulunduğu rahatlıkla söylenebilir.

Türkiye’de kurumsal amblemler üzerine yapılan çok sayıda akademik çalışma bulunmaktadır. Ancak bir makalenin sınırlıkları ve boyutu düşünüldüğünde söz konusu akademik çalışmaların tamamından bahsetmek olası gözükmediği için, bu makaleler içerisinde çalışma konusuyla en yakından ilgili olanlardan bahsetmek daha yerinde olacaktır. Örneğin çalışma konusuyla paralel olarak daha önce amblemlere Türk mitolojisi perspektifinden yaklaşan Nebi Özdemir, “*Türkiye’de Siyasal Parti Kültürü*” adlı makalesinde siyasal parti amblemlerini incelemiştir. Özdemir, çalışmasında siyasi parti amblemlerinde çeşitli mitik sembollere işaret etmektedir. Örneğin; at, kurt, yunus, güvercin, kartal gibi motiflerin mit, destan, hikâye gibi anlatılar sayesinde mitik öneminin anlaşılabilirliğinden bahsedilmektedir (2002: 62). Bu bağlamda tekrara düşülmemesi adına çalışma kapsamı olarak siyasal partilerin amblemlerinden ayrı olarak, siyasal katılımın ve siyasal kültürün bir icra sahası kabul edilebilecek belediyeler tercih edilmiştir. Konuyla ilgili bir diğer çalışma ise Emine Çakır tarafından kaleme alınan, “*Akademik Dünyanın Kentsel İmgelerinden Mitolojik Simgelerine Üniversite Logoları*” adlı makaledir. Çakır makalesinde Türkiye’deki üniversite logolarını/emblemlerini mitolojik bakış açısından ele almış ve Türk mitolojisinde yer alan çeşitli kültürlerin üniversite logolarında/emblemlerinde sembol olarak yer aldığına vurgu yapmıştır (2013: 68-69).

Çalışma sınırları kapsamında Türkiye’de bulunan otuz büyükşehir belediyesi emblemi ele alınmış ve belediye amblemlerinde çok sayıda mitolojik imge tespit edilmiştir. Bu imgeler sınıflandırılarak sırasıyla aktarılacaktır. Sınıflandırmalardan ilki *atalar kültü* ile ilgili olanlardır:

1. Atalar Kültünü Yansıtan Amblemler

Atalar kültü, ölmüş ataları tazim ve onlar için kurbanlar sunma amaçlı inanç ve adetlerdir. Ölen ataların ve özellikle babaların ruhlarının geride kalanlara iyilik ya da kötülüklerinin dokunabileceği inancı, onlara karşı duyulan minnet duygusu, atalar kültürünün temelini oluşturmaktadır (URL-3: 10). Türk toplulukları arasında atalar kültürünün en köklü ve en eski inançlardan biri olduğu ifade edilebilir. Hemen hemen bütün Kuzey ve Orta Asya kavimlerinde bulunduğu görülen atalar kültü, tarihi iyi bilinen eski Türk topluluklarından Hunlar zamanında tespit edilmektedir (Ocak, 1983: 26). Eski çağlarda Orta Asya Türklerinde de bu kültürün hayli yayıldığına dair kanıtlar bulunmaktadır (Roux, 1962, akt.: Ocak, 1983: 85). Ayrıca *Orhun Yazıtları*nda da atalar kültürünün izlerine rastlanmaktadır.

Türkler kaybettikleri atalarını anmak ve onları yaşamlarında sürekli olarak hatırlamak için çeşitli ritüeller yapmaktadırlar. Bu ritüellerin yanı sıra kültürel belleğin ortak mirası olarak günümüzde de atalar kültü çeşitli alanlarda kullanılmaya devam edilmektedir. Bu bağlamda belediye amblemleri de atalar kültürünün kullanıldığı alanlardan biridir.

Millî Mücadele Dönemi'nde etkin rol oynayan efeler Aydın Büyükşehir Belediyesinin amblemimde yer alırken Bursa Büyükşehir Belediyesinin ambleminde bulunan kılıç kalkan figürü ve Samsun Büyükşehir Belediyesinin ambleminde yer alan at üstünde Atatürk silüeti, atalar kültürünün birer uzantısıdır.

Belediye amblemlerinde yer alan diğer bir mitik imge ise Hitit güneşi sembolüdür. Hitit- Eti uygarlığı Anadolu topraklarındaki en eski uygarlıklardan biri olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu uygarlığa ait bulunan unsurlar amblem tasarımlarında yer almaktadır. Ankara Büyükşehir Belediyesinin ambleminde daha önce Hitit güneşi yer almıştır.

Güneş kursu olarak da ifade edilen Hitit güneşi, Hitit'te uygarlığın ve sanatının simgesi sayılan bir nesnedir. Güneşi simgeleyen dairesel biçimin etrafına yerleştirilmiş öğelerden oluşur. Bazılarının üstünde ses çıkarması için sallanan parçalar, kimisinin üstünde barışı simgeleyen geyik imgesi, kimisinde ise üremeyi simgelemek üzere kuş, ağaç figürleri vardır. Esasen Hatti uygarlığına ait olduğu bilinen eserin, ahşap asaların ucuna takılarak dini törenlerde veya at koşum takımlarının arasında kullanıldığı sanılmaktadır (URL-4).

Belediye amblemlerinde kullanılan başka bir imge de ay-yıldız sembolüdür. Ay yıldız sembolü Ankara Büyükşehir Belediyesi ambleminde yer alırken Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinin ambleminde ise İstiklal madalyası bulunmaktadır.

Ay ve yıldız eski zamanlardan beri Sümer ve Elâmlılarda, Partlarda, Perslerde, Antiyuhlarda, Etilerde, İsviçre’de göl sakinleri arasında, Alacahöyük’te, Bizans şehrinde, Asanîlerde, Hiyungnularında, Şehnamede, Uygurlarda, Mâverâünnehir’de Türk İslâm Hükûmetlerinde, Selçuklularda ve Şark Hunlarında çeşitli formlarda kullanılmıştır (Kurtoğlu 1992: 23-49). Ay ve yıldız Türk mitolojisinde ayrı ayrı kutsallıkları olan imgelerdir. Hunlarda ve Altay destanlarında hilâle saygı gösterildiği görülmektedir. Hilâl, “gece güneşinin batıdan doğuya taşınmasını ve onun yeni bir güneş gibi doğmasını” (Mollaoğlu, 1995:543-545) ifade ederken İslami yorumlamaya göre ise; “Allah inancını, yıldız da peygambere bağlılığı” dile getirir (Ersoy, 2007: 66). Türk mitolojisinde Batı’da Venüs, Ön Asya ve Yakutlarda Zühre adı verilen Tan-Çoban-Çolpan veya erte-sabahyıldızı Türklerde de güzellik sembolüdür. Kırgızlarda “Zühre Ayın kızı”, Anadolu’da “Ak yıldız” denmesinin sebebi bu yıldızın doğuşunun aydınlığın habercisi olmasına bağlanmaktadır (Ögel, 1995: 187-204).

Belediye ambleminde yer alan Ay-yıldız ve diğer milli imgelerin şekillenmesi üzerine toplumsal hafızada yer alan bir anlatı ise şu şekildedir: Vatanın kurtuluşu için mücadele eden Türk askerinin kanı adeta göl olmuştur. Gökteki ay ve yıldızın bu kanın üzerine yansımalarıyla Türk bayrağı şekillenmiştir. Ayrıca bayraktaki kırmızı renk de bu açıdan mitik bir anlam taşımaktadır (Çakır, 2013: 65).

Günümüzde atalar kültürünü çağrıştıran semboller hayatın her alanında bireylerin, onları içkinleştirebileceği yakınlıktadır. Nitekim belediye amblemlerinde görülen atalar kültürü öğeleri de bu durumu kanıtlar niteliktedir.

2. Ağaç Kültünü Yansıtan Amblemler

Belediye amblemlerinde mitolojik imge olarak kullanılan bir başka kült ise ağaç ve diğer toprak mahsulleridir. Amblemlerde başlıca fındık, zeytin ağaçlarının yanı sıra başak, tütün, yonca yaprağı imgeleri yer almaktadır. Özellikle zeytinin ve zeytin dalının Türk kültüründe yer alması şehir amblemlerine de yansımıştır. Balıkesir ve Hatay Büyükşehir Belediyesi ambleminde zeytin dalı yer almaktadır.

Türkler, zeytinle coğrafya gereği sonradan özellikle de 1071 Malazgirt Zaferi ile Anadolu'da tanışmıştır. Öncesinde zeytinyağı ile yapılan yemeklerden bahsedilse de bu bilgiye dair sağlam kanıtlar bulunmamaktadır. Ancak zeytin, Türk kültürünün önemli bir parçası olmuş, adeta dünyaya yayılmasına vesile olmuştur (Erdal, vd., 2020: 168). Zeytin dalı ise öncelikle barış sonra da bereket ve gücün, dinsel inanışlarda ise günahlardan arınmış olmanın sembolüdür (Çakır, 2013: 63). Zeytin, Türk halk kültüründe de bolca yer bulmuştur. Anadolu ezgilerinde, manilerinde, çocuk oyunlarında, halılarında, mimarisinde ve mezar taşlarında zeytin görülmektedir. İslam dininin kutsal meyvesi olması zeytini daha da önemli hale getirmiştir. Zeytin Anadolu'da, Türkiye'de, kültürde ve dinde sadece bir meyve değil, kültürel bir araç olmuştur (Erdal, vd., 2020: 168).

Anadolu topraklarında asırlardır yetiştirilen zeytin için Erdal (1999: 369), zeytinin Türk kültüründe hayat ağacının sembolü olduğunu ifade etmektedir. Hayat ağacı bilgeliğin, sonsuzluğun ve ölümsüzlüğün sembolüdür. Dünya mitolojilerinde en yaygın motiflerden biri olan hayat ağacı, yer ile göğü birleştiren kozmik ağaçtır. Yakut ve Altay Türklerinde yurtların önüne dikilen, uzun bir sıruk şeklindeki bu ağacın tepesinde çift başlı bir kartal bulunur. Bu ağaç, tanrı katına kadar uzanan bir kozmik ağaç olarak tasavvur edilir ve tanrı katında, onun habercisi, kuvvet ve kudretin sembolü kartal, tanrıya en yakın noktada yer alır ve burada ruhlar kuş biçiminde uçarlar (Ergun, 2004).

Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim' de de adı geçen zeytin ve zeytin ağaçlarına verilen önem, İslam dünyasına aynı şekilde yansımış, bu ağaçlara kutsal gözüyle bakılmıştır (Nur suresi 35. Ayet; Tin suresi 1-3. ayet). Ayetlerde incir ve zeytin sembol olarak geçmektedir. Burada incir ağacı, Museviliğin; zeytin ise İslamiyet'in sembolü olarak kullanılmıştır (Ergun, 2004: 82). Günümüzde de Anadolu'da zeytin, zeytin dalı ve zeytin ağacı halk tarafından kutsal kabul edilmektedir.

Belediye amblemlerine yansımış bir diğer imge ise fındıktır. Fındığı ve yaprağı Ordu Büyükşehir Belediyesinin ambleminde görmek mümkündür:

Antik Çağ tarihçisi Herodotos (M.Ö. 490-425) fındıktan söz etmektedir. Kitabının İskitleri anlattığı bölümünün sonunda Kafkasları

ötesinde Hazar Denizi'nin kuzeyinde yaşayan bir halkı anlatırken bu halkın fındık toplayıp yağını sıktığını aktarır (Heredotos'tan akt.: Duman, 2004: 305). Fındığın çok eski tarihlerde de kullanım şekillerinin günümüzdekine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Eski Çin kaynaklarında da fındığın Tanrı'nın insanlara ihsan eylediği beş kutsal meyveden birisi olduğundan bahsedilmektedir (Duman, 2004: 304). Fındığın kutsallığıyla ilgili başka bir kaynak ise Uygur Destanı'dır. Destanda, "Tuğla ve Selenga Irmaklarının birleştiği yerde bir kayın ve fındık ağacının arasında bulunan dağın kabarak yarıldığı" (2004: 305) ifade edilmiştir. Bu ifadelerden fındık ağacının Uygurlar tarafından bilindiği ve hatta kutsal sayıldığı anlaşılmaktadır.

Türk mitolojisinde ağaçlar dışında kutsal sayılan çeşitli bitkiler de bulunmaktadır. Bunlardan ilki tütündür. Tütün bitkisi dünyada ilk kez Amerikan yerlileri tarafından kullanılmıştır (Özkan, 2012: 73). Tarih boyunca dünyada tütün yaprağı çeşitli amblemlerde "barış sembolizmi" olarak kendine yer bulmuştur. Türkiye'de ise tütün sembolünün, Samsun Büyükşehir Belediyesinin ambleminde yer aldığı görülmektedir.

Eski Türkçe ve Orta Türkçede ise tütün kelimesi 'duman' (Gülensoy, 2007: 950) anlamında kullanılmıştır. Tütünle ilgili bir köken miti ise şöyledir:

"Bir efsaneye göre, binlerce yıl önce, Samsun ve çevresinde, Amazon adı verilen tel tel sırma, altın saçlı savaşçı kızlar türemiş, bu bölgeye hâkim olmuşlar. Bunlar ülkelerinde hiçbir erkeğe yer vermezler, başka ülkelere kaçırarak kız çocuklarını kendileri gibi savaşçı olarak yetiştirirlermiş. Karadeniz'den inen denizci kavimler, Amazonlarla savaşarak, onları kıydan ötelere sürmüşler. Kızlar tanınmamaları ve öldürülmemeleri için sırma altın saçların keserek toprağa gömmüşler. Bir süre sonra, bu saçlar tütün yaprakları olarak filiz vermiş, tütün bitkisi olarak yerden fıskırılmış. Eskiden tel tel kıyılarak iplere asılan ve saçak saçak satılan bu tütünleri içenler, dumanlarından sırma saçlı güzel Amazonları hayal eder, o günleri yaşarlarmış." (Önder, 1995: 321).

Samsun'da günümüzde de tütün yetiştiriciliği devam etmektedir. Efsaneye göre tütünün ilk olarak Amazon kadınlarının saçından yetiştiği anlatılmaktadır. Tütünün kadın saçıyla özdeşleştirildiği yukarıdaki örnek dışında Samsun ve bölgesinde benzer efsaneler yer almaktadır. Samsun dışında Ankara yöresinde yaygın bir inanışa göre ise tütün bitkisi şeytanın toprak üstünde bıraktığı pislikten türemiştir. Bu düşünce aslında her zararlı,

günah varlığın 'şeytan icadı' olduğu inancına dayanmaktadır (Boratav, 1994: 54).

Belediye amblemlerinde yer alan bir diğer sembol olan buğday başağıdır. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi ambleminde yer alan buğday başağı sembolizmi, bereket ile yakından ilgilidir.

Eski Türklerde buğday bereket ritüeli olarak gelinin ardından saç olarak kullanılmıştır. Kansıız kurban olarak da nitelendirilebilen "saçı saçma" törenlerinde buğdaylar tanrılara ve ruhlara sunulmak üzere havaya saçılırdı (URL-4). Bunun dışında buğday bazı basit hastalıklarda doğaya "saçığ" (sunu) verilir. Anadolu'da uçuk ve siğil tedavisinde toprağa okunmuş buğday gömülmesi bu geleneğin bir devamıdır (Uslu, 2017: 326). Buğdayla bağlantılı olarak Türk mitolojisinde yer alan Ekin iyesi ise ekinin (buğday, başak vb.) koruyucu ruhu anlamına gelmektedir.

3. Dağ kültünü Yansıtan Amblemler

Belediye amblemlerinde tespit edilen başka bir kült ise dağ kültüdür. Eski Türklerde kutsal kabul edilen dağ, 6. yüzyıla ait Çin kaynaklarında "yer tanrısı" (ruhu) olarak adlandırılmıştır. Türk mitolojisinde dağ ana rolünü üstlenip birçok kahramanın sakral ebeveyni durumundadır. Bu durum dağın ulu ecdat olarak kültleşmesine ve çevresinde inançlar örgüsünün oluşmasına sebep olmuştur (Uslu, 2017: 12). Evrenin bütün parametrelerini kendinde toplayan dağ, dünyanın tam merkezinde yükselen, kutsal güç kaynağı olarak görülmüştür. Ulu başlangıç, kök, soyun temeli ve anayurdun sembolü gibi algılanmıştır. Bu anlamda dağlara tapınma, Türk kozmogonik görüşler sisteminde de önemli bir yer tutmuştur (Beydili, 2005:145).

Dağ kültünü amblemlerine taşımış olan Bursa Büyükşehir Belediyesi ambleminde Uludağ; Kayseri Büyükşehir Belediyesinin ambleminde ise Erciyes Dağı yer almaktadır.

Etnogenetik metinlerde (ırkların genetik yapısını inceleyen bilim dalı) vurgulanan başka bir fikir de ilk ecdadın gök kökenli olması ve bu yüzden de dağla olan bağlantısıydı. Mitolojik işlevine göre dağ, eski düşüncede, doğum yeri, mağara ve beşik gibi sözcüklerle birlikte bir anlam grubu yaratırdı. Dede Korkut Kitabı'nda da Oğuzlar, dağlarla konuşur, dağlara dua edip ant

içerler ve selam verirler; Nevruz Bayramları dağlarda kutlanır; dağlara kutsiyet atfedilip adak kurbanlar adanır (Beydili, 2005:145). Bozkır coğrafyasında dağ önemli bir obje olarak görülmüştür. İnan'ın da benzer şekilde bahsettiği gibi; Türklerde dağ kültü Gök Tanrı kültüyle ilgilidir. Orta Asya'da eski Türk kavimleri Gök Tanrı'ya kurbanlarını âyin eşliğinde, yüksek dağların tepelerinde sunarlardı. Bu âyine, "tengere tayıg" (tanrı-gök kurbanı) derlerdi. Eski Türkler, dağların tanrı makamı olduğuna inanırlardı. Orta Asya dağlarının çoğu Türkçe veya Moğolca mübârek, mukaddes, büyük ata, büyük hakan anlamlarına gelir: Han Tanrı, Bayan-ula, Buztağ-ata, Kayrakan, Erdene Ula vb. (1995: 48-49).

Dağ ile ilgili ifade edilen bir efsaneye göre dağların ortaya çıkışı şu şekildedir: Altaylılara göre dünyanın yaratılışından sonra ilk insan, ağzındaki toprağı tükürünce bundan dağlar meydana gelmiştir. Başka bir efsaneye göre ise Kara Han, yarattığı toprak üzerine bir kuş gönderir; O kuş bu toprakları gagalar ve çıkıntılar birer dağ oluşturur. Gökte bulunan tanrılara ulaşabilmek için, onlara doğru uçmak isteyenler olurdu ki, bunlar derin bir inanış ve heyecanla dağların yüksek tepelerindeki uçurumlardan göklere doğru uçmak üzere kendilerini bırakırlardı (Uraz, 1992: 172-173).

Türk halklarının hemen hemen hepsinde görülen dağ kültü, mitolojide taş ve oba kültüyle sentez halinde bir durum sergilemektedir. Dağ ve onunla eşleştirilen dağ iyisi yalnız bir doğa kültürünün terkip kısmı olmakla kalmaz, aynı zamanda türeyiş mitinin de özelliklerini yansıtır. Nitekim boyların, soyların ve kabilelerin birer kutsal dağlarının olması, soyun kendi ecdadını dağ ruhuyla birleştirmesi, bu iki mitolojik kategorinin ortak bir külte bağlanmış olduğunu gösterir. Belediye amblemlerine yansıyan her ildeki farklı bir dağ sembolizmi her ilde yaşayan halkın geçmişteki gibi kutsal bir dağının olduğunu göstermektedir. Amblemlerdeki dağ sembolizmi bu bağlamda değerlendirilebilir. Diğer taraftan dünya modelinde dağın, yerin ekseni olması inancı dünya dağlarının veya demir dağların varlığına inancı doğurmuştur ki, bu da genel anlamda dağ kültürünün bir başka boyutudur (Bayat, 2006: 47). Bu bağlamda amblemlerde yer alan semboller kolektif kültürel belleğin birer ürünüdür.

4. Güneş Kültünü Yansıtan Amblemler

Belediye amblemlerinde sıklıkla kullanılan bir diğer imge ise güneştir. Adana Büyükşehir Belediyesinin ambleminde sarı ve turuncu renklerle pamuk ve portakal ifade edilmişse de amblemin bütününde güneş sembolizmi görülmektedir. Antalya Büyükşehir Belediyesinin ambleminde "a" şekli içinde güneş sembolizmi vardır. Mersin Büyükşehir Belediyesi, Muğla Büyükşehir Belediyesi, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, Van Büyükşehir Belediyesi amblemlerinde de benzer şekilde güneş sembolizmi görülmektedir.

ANTALYA
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

Eski Türklerde güneş doğunun sembolüydü. Onlara göre güneşin doğduğu yön çok önemliydi. "Gün batısı", "gün doğusu" deyimleri de bu sebepten güneşle ilgilidir. Türklerde genel olarak, "Güneş-Ana" deyimi de yer almaktadır. Bu sebeple bütün masal ve efsanelerde, güneş "dişi" olarak ifade edilmiştir (Uslu, 2017: 67). Güneş şamanlar içinde kutsal bir imgedir. İnan (1995: 29)'ın aktardığına göre Altaylı şamanistler güneşle ant içerlerdi. Onlara göre, güneş ana, ay atadır. Bu olgu, Anadolu'nun bazı masallarında da mevcuttur. Güneşi yeryüzünde ateş temsil eder. Yakut masallarında, büyük kahramanlar güneş ve ayın himâyesindedir. Şamanistlerin inanışlarına göre, kötü ruhlar, güneş ve ay ile mücadele ederler; bazen onları karanlığa sürükler. Güneş ve ayın tutulmasının sebebi budur. Bundan dolayı, güneş ve ay tutulduğu zaman, şamanistler bunları kötü ruhların elinden kurtarmak için davul çalarlar, bağırıp çağırırlardı.

Türk ve Altay mitolojisinde Güneş Kağanı olarak bilinen Kün (Kön) Han, yeryüzünün yaşam kaynağı olan ışıkları sebebiyle güneşe duyulan hayranlığın mitolojik dışavurumudur. Türk mitolojisinde altın, güneşin mecazi bir sembolüdür. Hamile kadın rüyasında güneş görürse kızı olur. Günbatımını izlemek pek iyi karşılanmaz. Kötü varlıklar güneşi boğmaya çalışır, batarken kızıla boyanmasının nedeni budur. "Gün ışığı görmeyesin!" gibi beddualar halk inancında önemli bir yere sahiptir (URL-4: 358).

Türk mitolojik düşüncesinde güneş, ay ile birlikte dünyanın merkezi olarak tasarlanan Altın Dağ'ın etrafında dönen gök cisimleri içinde hakkında en çok mitler bulunanıdır. Ay merkezli inanç sisteminden sonra, özellikle yerleşik hayata geçmekle güneş mitleri çoğalmaya başlamıştır. Güneş kodunun üzerine yüklenen dini anlam hiç kuşkusuz Türklerin konar-göçer yaşamları ile bağlantılı olup zamanla kabul ettikleri dinlerin de etkisi sonucunda biçimlenmiştir. Kozmik bilgide güneş, bilgeliğin, bütünlüğün, gizemliliğin simgesidir (Bayat, 2007: 297).

Türk şaman dualarında, yiğitlerin güneş ve ayın desteğinden yararlandıkları söylenir. Türk destan geleneğine göre yiğitler yemin ederken, güneşin kendilerini koruduğundan bahsetmektedir: “*Körüğme kün tengri, Siz bizni küzeding*” (Gören Güneş tanrısı, siz bizi koruyun) (Arat, 1991: 8). Ayrıca Moğolistan'ın Airag-Nur (Songine, Zavkhan) olarak adlandırılan yerinde bulunan güneş biçiminde bir diskte alçak kabartma yer almaktadır (Esin, 2004: 279). Güneşin sembol olarak kullanımı açısından bu örnek de oldukça önem arz etmektedir.

Türk düşünce sisteminde hükümdarlar çoğunlukla güneşe benzetilmiştir: Halkı doyurmak, giydirmek ve korumak gibi olgular hükümdarın görevi olduğundan onlar kendi halkları tarafından “güneş” olarak tasavvur edilmiştir. Söz gelimi Türk düşünce tarzının bedii yansımalarından biri olan *Kutadgu Bilig*'de de doğan güneş hükümdarın, dolunay da vezirin simgesidir (Bayat, 2007:300). Bu bağlamda günümüzde çoğu belediye ambleminde karşımıza çıkan güneş sembolizmi, geçmişten günümüze uzanan sosyal devlet anlayışının bir yansıması olarak düşünülebilir. Zira tıpkı arkaik dönemlerde hükümdarların halkının beslenme, barınma ve korunma vb. gibi ihtiyaçlarını karşılaması vazifesini günümüzde üstlenen kurumlardan biri de belediyelerdir. Belediyeler her ne kadar tüzel kişiliğe sahip olsalar da yerel halk zihninde hükümdarlığın ve yönetimin somut temsilcisidir. Bu sebepten belediyelerin amblem tasarımlarında güneş sembolünü kullanması tesadüfi ya da bilinçsiz bir eylemden çok kültürel belleğin işletilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. Hayvan Kültünü Yansıtan Amblemler

Belediye amblemlerinde karşılaşılan başka bir mitolojik imge de hayvan sembolizmleridir. Örneğin belediye amblemlerinde yer alan kartal ve çift başlı kartal sembolizmi de Anadolu'da asırlardır kullanılmaktadır.

Kadim Türk geleneklerinden de bilindiği üzere Türkler, yaşadıkları coğrafyada doğada bulunan veya kendileri için hayati önem arz eden nesnelere günlük hayatlarına ve ritüellerine sembol olarak entegre etmeyi oldukça başarılı bir şekilde gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda kartal, yalnızca bir hayvan değil aynı zamanda kültürel - kutsal doğa algısının ve gücün, zaferin bir sembolü olarak söz konusu belediyelerin amblemlerinde yer edinmiştir.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinin ambleminde yer alan çift başlı kartal aynı zamanda Selçuklu Devleti'nin de simgesidir. Konya Büyükşehir Belediyesinin ambleminde de çift başlı kartal yer almaktadır. Çift başlı kartal ilk kez Büyük Selçuklu Devleti döneminde kullanılmıştır. Konya'nın

başkentlik döneminde kale kapısı üzerinde taş oyma kabartma olarak işlenmiştir. Bu tasvir 1000 yıla yakın Konya ilinin sembolü olarak kullanılmıştır. 1000 yılında yapılan bu amblemin kimin tarafından yapıldığı bilinmemekte olup günümüze kadar bozulmadan ulaşmıştır. Orijinal eser İnce Minare Taş Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir (Karaalan, 1998: 118).

Eski Türklerde kartal önemli bir yere sahiptir ve Türklerin milli simgelerinden birisi olmuştur. Şamanist uygulamalarda çok yaygın olarak rastlanan kartal hâkimiyeti, gücü ve kudreti ifade etmiştir. Hayvan-ata ya da yardımcı ruhlardan birini temsilen zaman zaman şaman elbisesi üzerinde yer alan kartal, önemli bir türeme simgesi de olmuştur. Ayrıca kartal Gök Tanrı'nın timsali olarak ya da şaman ruhunu ifade etmek amacıyla Dünya Ağacının tepesinde tasavvur edilmiştir (Çoruhlu, 2002: 133). Kartalın köken miti ile ilgili Buryatların bir anlatısı şöyledir:

“Başlangıçta sadece batıda tanrılar ve doğuda kötü ruhlar varmış. Tanrılar insanı yaratmışlar ve insan, kötü ruhlar yeryüzüne hastalık ve ölüm saçıncaya dek mutlu yaşamış. Tanrılar hastalık ve ölümle savaşmak üzere insanlara bir şaman armağan etmeye karar vermişler ve kartalı göndermişler. Ama insanlar onun dilini anlamamışlar, zaten alt tarafı bir kuş diye güvenememişlerde. Kartal geri dönüp tanrılardan kendisine konuşma yetisi vermelerini ya da insanlara bir Buryat şaman göndermelerini istemiş. Tanrılarsa kartalı, yeryüzünde rastlayacağı ilk kişiye şamanlık yetisi vermesini buyurarak, tekrar dünyaya göndermişler. Kartal yere inince bir ağaç dibinde uyuyan bir kadın görüp onunla çiftleşmiş. Bir süre sonra kadın bir oğlan doğurmuş ve bu çocuk ilk şaman olmuş.” (Eliade, 1999: 95).

Çift başlı kartal ise Türkler için çok önemli bir mitolojik simge olmuştur. Ayrıca birçok devlet ve milletin simgesi olan çift başlı kartal, günümüzde de birçok kurum ve kuruluşun ambleminde görülmektedir. Belediye amblemleri de bunlardan biridir. Kartalın çift başlı olarak tasvirinin iki nedeni vardır. Bunlardan ilki kartalın çift başı ile gücünü arttıracakı düşüncesi, diğeri ise simetriye dikkat edilmesidir (Durmuş, 1994: 41).

Kartal Türklerde çok eski bilinen bir hayvandır. M.Ö. 3 binde Kurut mezarlarında bir kartal pençesi bulunduğu tespit edilmiştir (Ögel, 2014: 17). Türkler kartal imgesini üzerlerinde taşıdıkları eşyalarda da kullanmıştır. Sarı Nehri'nin kıvrımlarında çift başlı kartal biçiminde göçerlere ait muskalar bulunduğundan bahsedilmektedir (Roux, 2012: 143).

Kartalın hükümdarlık, güç, kuvvetle ilgili simgesel anlamları İslamiyet'ten sonra da devam etmiş, hatta zaman zaman kartal amblem olarak da kullanılmıştır. Söz konusu yırtıcı kuş ya da kuşlar bu anlamları ifade eder biçimde gerek küçük sanatlarda gerekse mimari eserler üzerinde kabartma olarak yaygın bir biçimde kullanılmıştır (Çoruhlu, 2002: 134).

Belediye amblemlerindeki kartal sembolizmi de bu geleneğin devamı niteliğinde görülebilir.

Kartal dışında belediye amblemlerinde yer alan bir diğer hayvan attır. Samsun Büyükşehir Belediyesinin ambleminde de Gazi Mustafa Kemal Atatürk, atı ile sembolize edilmiştir.

At ile gök arasında bir bağlantı olduğu kesin olmakla birlikte bu inancın Türklerde var olması muhtemeldir. At eski Türk dünyasında insanın ayrılmaz dostu konumundadır (Roux, 2012: 35) ve savaşta yararlı sayesinde de kuvvet ve kudret sembolü olmuştur.

Yakutların bir efsanesinde anlatılana göre at, Tanrı tarafından kahramanlara hizmet için gönderilmiştir (Bakırcı, 2014: 41). At, her dönem insanoğluna yardımcı rol üstlenmiştir. Atlar sayesinde kıtalar aşılmış yeni keşiflerin önü açılmıştır. Atın taşıyıcı hizmetkâr rolü sadece bu âlemde değil diğer âlemlerde de söz konusudur. Buryat efsanelerinde de ölen şamanları yeni yurtlara taşıyan atlardan söz edilmiştir. Şamanlarda at, ölüm hayvanı ruh taşıyıcı roldedir (Eliade, 1999: 511). Atlar her dönem Türkler için önemini koruyan bir hayvan olmuştur. Ayrıca at, uzun ömür, mutluluk, refah, doğruluk, şöhret, iyilik ve soyun devamlılığının sembolüdür (Çatalbaş, 2011: 51).

Belediye amblemlerinde yer alan bir başka hayvan sembolü ise balıktır. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesinin ambleminde şehirde kutsal kabul edilen balıkların sembolize edildiği görülmektedir.

Balık, Türk kozmolojisinde gök gürültüsü unsurunun hayvan biçimli sembolüdür. Özellikle göl ve nehir kıyılarında yaşayan Türk topluluklarında bereket, refah ve bolluk simgesi olarak görülmüş, evlilikte de mutluluk ve üremenin simgesi olmuştur (Çoruhlu, 2002:141). Balığın insanlara yardımcı rol oynadığı çeşitli efsanelerde geçmektedir. Bu efsanelerden biri de şu şekildedir:

“Fu-yü kralı, ırmak hâkiminin kızı ile evlenir. Bu evlilikten ırmak hâkimin kızı gebe kalır ve bir yumurta doğurur. Yumurtayı atarlar ve bunu kuşlar himaye eder. Bu yumurtadan bir oğlan çıkar. Oğlan iyi at yetiştirir ve mecburi bu işi yapmak

zorunda kalır. Bir gün kaçmaya karar verir. Güneş ve ırmak hâkimlerinin oğlu olduğu için balıklar bu oğlan için sırtından köprü kurarlar. İşte Fu-yü'lerin büyük atalarının bu soydan geldiği söylenir.” (Eberhard, 2013: 20).

Bir başka örnek olarak Mantık'ut-Tayr'da balığın dünyanın yaratılışındaki rolü ve dünyanın simgelerinden biri olduğuna dair kısım şöyledir:

“Kimsenin işi gücü yok ama herkes de bir işte... İşsiz güçsüz kimse de yok. Dağı, önce yeryüzüne mih yaptı da sonra yerin yüzünü deniz sularıyla yıkadı. Yeryüzü öküzün üstüne yerleşti Öküz balığın, balık da havanın üstünde. Hava ne üstünde? Ancak bir hiç üstünde. Şu hâlde her şey hiçten ibaret... Bu kıvranmalar bu didinmeler ancak bir hiç.” (Ferideddin-i Attar, 2001:7).

Balıköl efsanesinde ateşte yanan odunların balığa dönüşmesinin sembolizmi olarak mitik unsurların şehir amblemlerine sirayet ettiği bir kez daha görülmektedir. Şanlıurfa Balıklıöl'deki balıkların kutsal sayılıp balıklara zarar verilmemesi de bu efsaneden kaynaklıdır. Kadim Türk kültüründe balıkların kutsallığı ve toplum tarafından zarar verilmesinin yasak olması Uygur metinlerinde de yer almaktadır. Uygurlarda balık öldürmek ve balıkçılıkla uğraşmak günah kabul edilmiştir (Tokyürek, 2013: 268).

Denizli Büyükşehir Belediyesinin ambleminde şehir ile özdeşleşen horoz figürü yer almaktadır. Horoz da Türk mitolojisinde yeri olan bir hayvandır. Tarih sahnesinde horozla farklı şekillerde anlamlar yüklenmiştir.

Proto-Türk ya da Hun devrine ait Pazırık kurganlarından çıkarılan eserler arasında, deriden kesilmiş ya da lahitler üzerine oyulmuş ya da elbiselerde yer almış bir şekilde karşımıza çıkan horoz figürü günün aydınlığını haber vermesi sebebiyle büyük olasılıkla kötü ruhları kovan, koruyucu bir simgedir. Horozun cesaret, savaşçılık, dürüstlük, nezaket, Şeytan'ı defetme gibi vasıfları, onun bu kavramların simgesi gibi algılanmasına yol açmıştır. Sahih olmayan bir hadiste, Allah'ın arşın altına, kanatları zümrüt ve inciyle donatılmış horoz biçimli bir melek koyduğu ve bu horozun gece bittiği vakit, diğer horozların ötmesi için kanatlarını açtığı anlatılmaktadır (Çoruhlu, 2002:148-149).

Horoz Şamanlar içinde de önem arz etmektedir. Şaman törenlerinde Şaman, ölünün kırkinci günü evi temizlemek adına Yayık Han'ı eve davet eder. O zaman ölen adamın döşegine ölümü temsil eden horoz bağlarlar. Tören zamanı Şaman, ölümü simgeleyen horozu evden kovmakla ölümü uzaklaştırmış olur (Bayat, 2007: 314). Horozun, ölümü simgeleyen yönüyle

ilgili başka bir örnek ise Alevili-Bektaşî inancındadır. Anadolu Alevilerinin yaz aylarında Hz. Hüseyin adına horoz kurban edip semahlar yapmaları, yazın ölümünü simgelemesi açısından önemlidir (Bayat, 2007: 104).

6. Su Kültünü Yansıtan Amblemler

Belediye amblemlerinde kullanılan diğer bir mitik imge su kültürüdür. İnsanların düşünce ve inançlarında suyun başlangıçtan beri çok önemli bir yeri olduğu şüphesizdir. Kendi deney ve gözlemleriyle insanlar, suyun hayatın devam edebilmesi için zorunlu olduğunun şuuruna varınca, bunu inanç ve düşüncelerinde de canlandırmaya, efsaneler halinde ifade etmeye başlamıştır (Akpınar, 1999: 59). Bu ifade şekli yalnızca edebî metinlerde değil görsel sanatlarda da kendini göstermiştir. Bu bağlamda belediye amblemlerinde yer alan su sembolizmi geçmişten günümüze var olan kültürel belleğin bir dışavurumudur.

Adana Büyükşehir Belediyesinin ambleminde Seyhan Nehri; Antalya Büyükşehir Belediyesinin ambleminde yer alan mavi renkle Akdeniz sembolize edilmiştir.

Balıkesir Büyükşehir Belediyesinin ambleminde yer alan mavi renkli alanla Ege ve Marmara Denizleri ve şehirde bulunan göller; Denizli Büyükşehir Belediyesi ambleminde ise Pamukkale Travertenleri yer almaktadır. Şifalı yönüyle bilinen travertenlerin, görsel zenginliğin yanı sıra kalp rahatsızlıkları, romatizma, sindirim, solunum, dolaşım ve deri rahatsızlıklarına iyi geldiği ifade edilmektedir (URL-2). Son olarak Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin ambleminde yer alan İzmit Körfezi ve ambleminin bulunduğu mavi renk ise denizi temsil etmektedir.

Mersin Büyükşehir Belediyesinin ambleminde Akdeniz; Ordu Büyükşehir Belediyesinin ambleminde yer alan mavi renkli alan, Samsun Büyükşehir Belediyesinin ambleminde yer alan mavi renkli, beyaz çizgili alan ile Trabzon Büyükşehir Belediyesinde yer alan mavi ve beyaz dalgalar Karadeniz'i ifade etmektedir.

Van Büyükşehir Belediyesinin ambleminde şehrin simgesi haline gelen Van Gölü yer alırken Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesinin ambleminde yer alan yeşil alan ilçe halkınca kutsal sayılan Balıklıgöl'ü temsil etmektedir. Tekirdağ Büyükşehir Belediyesinin amblemindeki mavi renkli alan denizi temsil etmektedir.

Çay, deniz, dere, ırmak, pınar vb. doğadaki su türleri ile ilgili çeşitli mitik öğretiler kolektif hafızada her dönem yer almıştır. Türk kültüründe su kültürünün izleri destan, masal ve efsane metinlerinde daha açıklayıcı biçimlerde görebilir. Örneğin, Dede Korkut Kitabı'nda destan kahramanı, Salur Kazan, yurduna dönerken su ile haberleşir: "*Ordumun haberin bilür misin değil mana/ Kara başım kurban olsun suyum sana*" (Ergin, 1994). Tabiatdaki her şeyin bir ruhu olduğuna inanan eski Türklerden bugüne gelen su kültürüyle ilgili pek çok sembol gösterilebilir. Belediye amblemleri de bu sembollerin yer aldığı yerlerden biridir.

Türk mitolojisinde sulara yaşayan su ruhundan da bahsedilmektedir. Şamanistler doğadaki her şey gibi suyun da bir ruhu olduğuna inanıp ayinlerinde ırmak adlarını anmadan geçmemişlerdir. Deniz ya da pınarlarda oturan su ruhu, insanlarla ilgili pek çok şeyi düzenler. Hayvanların çoğalması, sağlık ve kötülüklerden korunma onların sayesinde olur (Çoruhlu, 2002: 35).

Su yaratılışın temel noktası olduğundan mitolojik şuurda önemli bir konum üstlenmiş durumdadır. Su ana rahmidir yani dişi ve doğurgandır, gizli güçlerin toplamıdır. Aynı zamanda büyüselle işleve sahiptir, her derdin

devası suyun ilk örneği “hayat suyu” olarak ifade edilir (Eliade 2003: 200). Suyun ana rahmine benzetilmesi ile ilgili başka bir ifade ise şöyledir:

“Mitolojik birikimdeki “önce su vardı söylemi” biraz da ana rahminin suyla dolu oluşuna gönderme yapar. Bilindiği gibi bebek ana rahminde su içinde gelişip hayat bulur. Buradan yola çıkarak eski Türk töresinde hayatın suda başladığına inanılır ve bu yüzden kısır kadınlar çocukları olsun diye tılsımlı suların (mağaraların tavanındaki damlalardan, nisan damlalarından vb) içerek hamile kalmaya çalışırlar.” (Pala, 2010: 73).

Eski Türklerde halk ve hayvanlar, belirli sınırlarla çevrilmiş, yurdun sularından içebilirlerdi. Bu sular örf ve hukuk bakımından, “yurdun ve halkın içiti” anlamına gelmekteydi. Bütün Türklerde, içilen su, mukaddes olup, suyu bulunmayanlara su verme, bir sebil ve bir hayrattı. Her il ve her yurt, bir ırmağa veya çaya dayanmaktaydı (Ögel, 2014: 319). Günümüzde de Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi ambleminden bir örnek verilecek olursa belediyenin amblemine Balıklıgöl’ü koyması dini ritüellerin yanında toplumsal bellekte suyun kutsallığıyla açıklanabilirken her ilin sınırları içerisinde bir su kaynağının olması eski Türklerdeki gibi halk ve hayvanların belirli sınırlarla çevrilmiş yurdun sularından içmesi örneğiyle de yakından ilgilidir. Bunun yanında birçok ilde yaşayanlar tarafından su kaynakları kutsal sayılır. Genellikle suyun çıktığı göz başında halk toplanıp kurban kesmektedir (Kalafat, 1995: 113). Toplumsal hafızanın öğretileri bireylerin farkındalığına bakılmaksızın yaşamaya devam etmektedir.

Bir toplumsal ritüel olarak Türkler kutsal saydıkları nesnelere and içerlerdi. Su da bu nesnelere biridir. Akarsuya and içme geleneği Anadolu’da hâlâ görülmektedir. Anadolu’nun çoğu yerinde Hıdrellez gününde kadın ve kızların Tanrı’ya dileklerini yazıp yazdıkları kâğıdı suya atma âdetleri tespit edilmiştir. Ayrıca büyü yapılan biri denizi geçerse büyüünün bozulacağına; büyük ırmakları geçmiş olan kimsede sihrî bir kuvvetin bulunduğuna inanılmıştır (İnan, 1998: 492, 493). Örneğin Ayvalık’ta şifa için yapılan “Ağ Büyüsü”nün suyu ilgiliye içirilir. Kara Büyü için yapılan muska ise denize atılır (Ulutürk, 2010: 474).

Suyun kutsallığıyla ilgili olarak örneklere devam edilecek olursa; havuz, göl ve kuyu gibi sulara dileklerinin kabulü için para veya yiyecek saçları yapılmaktadır. Bunlara Urfa Balıklı göl, Antalya Kurşunlu Şelalesinin aktığı yer örnek gösterilebilir (Oymak, 2010: 46). Sibiryaya Türkleri arasındaki bir inanca göre, özellikle pınar başlarında yüksek sesle konuşmak, küfretmek, çevreyi ve suyu kirletmek yasaktır (Pirverdioğlu, 2002: 48). Su üzerinden geçeni büyü tutmayacağı, yeni bir eve taşınırken su götürmenin uğur sayılacağı, doğumunu kolaylaştırmak için, daha önce kolay doğum yapmış birinin avucundan su içirilmesinin şifalı olacağı, gece ateşe su dökenin başına bir felaket geleceği, güvey evine girerken gelinin başına su serpmenin uğur getireceği, kirlendiği varsayılan kişi ve eşyaların “kırklama”

denen kırk tas su dökülerek temizleneceği gibi toplumsal bellekte yaşamaya devam eden su ile ilgili inanç ve ritüeller vardır (Şeker, 2010: 120).

Su kültürü, günümüzde Türk kültüründe önemini yitirmeksizin, değişik şekillerde varlığını hissettirmektedir. Şehir sembollerinde de bu durum görülmektedir. Şehri temsil eden çoğu belediye ambleminde su sembolizmi yer almaktadır. Türk tarihinde, Korkut Ata “*suya ölüm gelmez*” ifadesini kullanmıştır. Türk mitolojisi suyu ölümsüz kabul etmekle kalmaz, onu yaratıcı erkin başat aktörü de sayar (Pala, 2010: 72). Bu tespit devlet yönetiminin sonsuzluğunu da anlatmaktadır. Şehir amblemlerindeki su sembolizmi, arkaik sebeplerinin yanında bu bağlamda da önemlidir.

Sonuç

Çalışmayla Türkiye’deki otuz büyükşehir belediyesinin amblemleri incelendiğinde tamamına yakınının Türk mitolojisinde yer alan; ağaç, atalar, hayvan, ışık, su gibi çeşitli kültleri içinde barındırdığı görülürken kolektif kültürel bellekte bulunmayan imgelerin ise belediye amblemlerinde yer almadığı tespit edilmiştir. Örneğin, yurt dışındaki çeşitli belediyelerin amblemlerinde kullanılan ayı sembolizmi Türkiye’deki belediyelerin amblemlerinde bulunmamaktadır. Bu durumun nedeni toplumların kültürel belleğiyle yakından ilişkilidir. Bunun yanında amblemlerde hangi sembolün yer alacağını etkileyen unsur sadece kültürel bellek değildir. Coğrafi işaretli ürünler, tarihi mimari yapılar ve ülkedeki konjonktürel ortam amblemlere yansıyan sembolleri etkileyen diğer etkenlerdir.

Şehir amblemlerinde ağaç, güneş, su gibi tabiatın temel nesnelerinin yer alması da tesadüfi değildir. Bu amblemler esasen basit görünen derinlikler içermektedir. Arkaik dönemlerde öğrenilen ve kültürel belleğin sürekliliğiyle günümüz toplumunun bilinçaltında da varlığını koruyan eski medeniyetlerin kutsiyet atfettikleri nesnelerin, birer sembol olarak amblemlerde ortaya çıkması kültürün işlevselliğiyle de yakın ilişkilidir. Bu bağlamda kuşaklar boyunca devam etmiş olan kültürel belleğin aktarımı sürdürülmeye devam etmektedir. Günümüzde halen Anadolu’da nehirlere, akarsulara and içilmekte, büyük sular geçmiş insanların zorluklar karşısında başarılı olacağına inanılmaktadır. İslamiyet sonrası da buna benzer inançlar devam etmiş; denizi ilk kez gören insanların dua etmesi, şifa için suya okunması vb. ritüeller canlılığını korumuştur. Benzer şekilde güneşin kutsallığı ile ilgili deyimler gündelik dilde kullanılmaya devam etmiştir.

Mitoloji toplumların gündelik yaşamında çoğu alanda kendine yer edinmiştir. Bu yer edinmelik durum kimi zaman anlam ve şekilde değişime uğrayan mitik unsurların halen varlığını sürdürmesiyle gerçekleşmektedir. Kutsallığı yüzyıllardır süregelen zeytin ağacı; atalarını içinde yaşadıkları toplumda yaşatmaya devam eden halkların şehir amblemlerine yansıyan lider örnekleri; kadim medeniyetlerin mirasının eseri olan çift başlı kartal, doğan, kartal, balık vb. hayvan kültleri; Balıklıgöl kozmogonisi; Hitit Güneşi gibi kültürel değerlerin varlığı; güneşin ve suyun kutsallığının gündelik yaşamdaki önemi; dağların Türk toplumu üzerindeki etkisi ve bunun devlet

yönetimine yansımaları gibi sayısız mitsel imgeyi belediye amblemlerinde tespit etmek mümkündür.

Türklerin, Orta Asya'dan Anadolu topraklarındaki varlığına kadar yaşadıkları deneyimlerle katmanlaşan kültürel belleği, İslamiyet ile de harmanlanarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bahsi geçen tarihi süreç sırasında şüphesiz Anadolu topraklarında yaşayan farklı milletlerin de bu kolektifliğe katkısı olmuştur. Şehirdeki halk tarafından sahiplenilmeyen sembollerin uzun ömürlü olmadığı ve şehir amblemlerinde yer alan sembollerin şehrin coğrafyasında yetişen ürünlerden yaşayan hayvanlara kadar farklılık gösterdiği; bunun yanında kadim Türk yaşantısından da derin izler taşıdığı tespit edilmiştir. Mitik derinliği olan sembollerin bir kısmı unutulmuş olsa da yaşayan unsurlar bulunmakla birlikte bu durum mitlerin yüzyıllar sonra bile kaybolmadığının adeta bir ispatı anlamına gelmektedir.

Çalışma temelinde Türkiye'deki büyükşehir belediyelerinin amblemlerindeki mitik hikâyeleri ortaya çıkarmanın yanında; örneğin, basit bir deniz, güneş sembolizminin altındaki derinlik ve diğer semboller yerine bu ve benzeri sembollerin amblemlerde kullanıldığının nedenleri irdelenmiştir. Çalışma neticesinde Türk mitolojisinde kutsal kabul edilen çeşitli kültlerin azımsanmayacak bir oranda günümüzde de amblemlerde kullanıldığına ve bu kullanımın genel anlamda bilinçli yapılmadığına fakat bilinçaltındaki kültürel belleğin izlerinin neticesinde oluştuğuna değinilmiştir.

Belediyelerin amblemlerinde yer alan mitik imgeler sayesinde asırlardır destan, masal, efsane vb. edebi ürünlerle sağlanmaya çalışılmış olan ve kuşaklar boyunca süregelen milli bilinç ve kolektif hafızanın devamlılığı sağlanmaktadır. Belediye amblemleri sadece kurumsal olarak tüzelliği ifade etmemekte aynı zamanda kültürün sürdürülebilirliğini de olumlu yönde etkilemektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Akpınar, T. (1999). *Türkler'in din ve hukuk tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arat R. R. (1991). *Eski Türk şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bakırcı, N. (2014). Eflâtun Cem Güney'in "masallar" adlı kitabında yer alan metinlerde mitolojik unsurlar. *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 37-52.
- Balkan, K. (1990). Eski Önasya'da Kut (Gut) halkının dili ile eski Türkçe arasındaki benzerlik. *Erdem*, IV(36), 1-65.
- Bayat, F. (2006). Türk mitolojisinde dağ kültü. *Folklor/Edebiyat*, 12(46), 47-60.
- Bayat, F. (2007). *Türk mitolojik sistemi*. C. 1, İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Beydili, C. (2005). *Türk mitolojisi ansiklopedik sözlük*. Ankara: Yurt Kitap Yayıncılık.

- Bilirdönmez, T.-Şahin, C. (2019). Doğu Karadeniz bölgesi şehirlerinin belediye logolarındaki tanıtıcı sembollerin analizi. *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2 (2), 38-47.
- Boratav, P. N. (1994). *100 soruda Türk folkloru*. İstanbul: Bilgesu Yayıncılık.
- Cassirer, E. (2011). *Sembol kavramının doğası*. (çev.: Milay Köktürk), Ankara: Hece Yayınları.
- Çakır, E. (2013). Akademik dünyanın kentsel imgelerinden mitolojik simgelerine üniversite logoları. *Milli Folklor*, 25(97), 53-69.
- Çatalbaş, R. (2011). Türklerde hayvan sembolizmi ve din ilişkisi. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 3(12), 49-60.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk mitolojisinin anahatları*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Duman, M. (2004). Bazı eski kaynaklarda fındık. *Kebikeç*, 18, 303-316.
- Durmuş, İ. (1994). Türklerin kullandığı armalar. *Milli Folklor*, 21, 40-44.
- Eberhard, W. (2013). *Çin'in şimal komşuları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Eliade, M. (2003). *Dinler tarihine giriş*. (çev.: Lale Arslan), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Erdal, G. (1998). *Sultan II. Bayezid Cami haziresindeki mezar taşlarının sanatsal incelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erdal, G. vd. (2020). Anadolu ve Türk kültüründe zeytin. *Social Sciences Research Journal*, 9 (3), 164-169.
- Ergin, M. (1994). *Dede Korkut kitabı I giriş-metin-faksimile*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergun, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ersoy, N. (2007). *Semboller ve yorumları*. İstanbul: Dönence Yayınları.
- Esin E. (2004). *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk sanatında ikonografik motifler*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Ferideddin-i Attar, (2001). *Mantıku't-tayr*. (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), C.1, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Fromm, E. (2014). *Rüyalar, masallar, mitler-sembol dilinin çözümlenmesi*. (çev.: Aydın Arıtan-Kaan H. Ökten), İstanbul: Say Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözlüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (1952). Müslüman Türklerde Şamanizm kalıntıları. *Belleten*, 1 (4), 19-30.
- İnan, A. (1995). *Tarihte ve bugün Şamanizm materyaller ve araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (1998). *Türklerde su kültü ile ilgili gelenekler. Makaleler ve İncelemeler*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karaalan, S.Ö.K. (1998). *Türkiye iller amblemi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kalafat, Y. (1995). *Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

- Karacoşkun, M. D. (2006). *Ateist bir mistik Erich Fromm*. İstanbul: Etüt Yayınları.
- Kurtoğlu, F. (1992). *Türk bayrağı ve ay yıldız*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mollaoğlu, M. (1995). Gün-ay kültü ve Türk bayrağında ay ile yıldız. *Türk Kültürü*, 389, 537-545.
- Ocak, A. Y. (1983). *Bektaşî menakıplarında İslâm öncesi inanç motifleri*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Oymak, İ. (2010). Anadolu'da su kültürünün izleri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 35-55.
- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi kaynakları ve açıklamaları ile destanlar*. C. 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Önder, M. (1995). *Anadolu efsaneleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Özdemir, N. (2002). Türkiye'de siyasal parti kültürü. *Millî Folklor*, 56, 53-74.
- Pala, İ. (2010). *Dört güzeller toprak, su, hava, ateş*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pirverdioğlu, A. (2002). Türklerde yılbaşı ve bahar geleneği. *Türkler*, C. 3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Şeker, M. (2010). Türk kültür ve destanlarında su. *Su Medeniyeti Sempozyumu*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi.
- Tokyürek, H. (2013). Eski Uygurcada hayvan adları ve bunların kullanım alanları. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 33, 221-281.
- Ulutürk, M. (2010). Dinlerde su tasavvurları. *Su Medeniyeti Sempozyumu*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi.
- Uraz, M. (1992). *Türk mitolojisi*. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- Uslu, B. (2017). *Türk mitolojisi*. İstanbul: Kamer Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: Logo. www.tdk.gov.tr (Erişim: 25.12.2020)
- URL-2: Pamukkale. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Pamukkale> (Erişim: 25.12.2020)
- URL-3: Artun, E. (2007). Türklerde İslamiyet öncesi inanç sistemleri-öğretile-dinler. http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_inanc_sistemleri.pdf. (Erişim: 26.12.2020)
- URL-4: Güneş Kursu. https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCne%C5%9F_kursu (Erişim: 24.05.2024)
- URL-5: İpek, M. (2018). Darısı Başına Deyimi Nereden Geliyor? <https://bilimdili.com/toplum/darisi-basina-deyimi-nereden-geliyor/> (Erişim: 24.05.2024)
- URL-6: Karakurt, D. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü*, e-kitap, <https://tr.wikisource.org/wiki/Dizin:TurkSoylenceSozlugu.pdf> (Erişim 27.12.2020)

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi’nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Destek ve Teşekkür / Support and Acknowledgment: Desteklerinden dolayı danışmanın Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN’a teşekkürlerimi sunarım./ I would like to thank my advisor Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN for his support.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.